

ACC. N:R M. 8651:1-16.

Landskap: Blekinge

Upptecknat av: Aug. Holmberg

Härad: Bräkne

Adress: Lwängsta

Socken: Marum

Berättat av:

Uppteckningsår: 1942

Född år i

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Folkets åsikter om själ o. kropp. s. 1-9.

Ödet. s. 10-13.

Om lipshäringar. s. 14-16.

Folkets åsikter om själ och kroppLUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIVsid 1. B

Under min uppväxttid = 1860-70 talet, var det icke många allmogemän som satte likhetstecken mellan förstånd o själ Utan betraktade själen som ett självständigt väsen, som väl var intimt och på ett oförklarligt sätt förenad med kroppen. Men som i det hela var så tillvida självständig att den under vissa förutsättningar kunde för någon stund lämna kroppen och på egen hand företaga utflykten långt bort och där på ett eller annat sätt ge sig tillkännan för någon som var god vän med den person som själen rätteligen hörde ihop med. Men detta kunde endast ske när kroppen sov eller om kroppen blivit så skadad att den var dömdad.

Somliga personer som i folkets omvärld gällde för att vara "kloka" kunde vara i stånd till att medan de själva hade sig att sova en stund skicka sin själ åstad, hur långt som helst för att skapa

upplysning om något de önskade veta. När så själen återkom meddelade denne åt kroppen vad han inhemtat så att personen kunde berätta detta fullt lika korrekt som om han själv varit där.

Sälvna berättades om Hulta-Hans i Holje (En storbonde i Holje på 1870 talet). Att en av hans räpke-kåringar under höstlättern, en dag betelagade sig över att hon var bekymrad för sin man som var båtsman och för tillfället på tjänstgöring i Karlskrona Flott trodde att båtsmannen var sjuk efter som hon icke på lång tid fått något livstrecken från honom.

Låt mig sova middag först, sa Hans så kanske jag kan säga hur det är fatt må din gubbe! När Hans kom ut efter middagen, sa han till karingen: Du behöver inte va ledsen för din gubbe! Han är både frisk & kry, och har nyss ätit ärtor & fläsk till middag!

När båtsmannens om hösten kom hem, frågade han: Har du reda på om husbonden har haft några

ärenden till Karlskrona? Nej: inte vad jag vet. Hur så?
Ja, i somras en dag vi hade middag på matsalen så
råkade jag se upp, och varnade då att bonden = (Hans)
stod innanför dörren och betraktade oss som satt vid
bordet! Jag steg upp och skulle gå bort & fråga om
det möjligen var mig han sökte. Men förr jag var
kommen bort till honom gick han ut & när jag öppna
dörren & såg ut var han försvunnen! Nu berättade
kåringen vad Hans länge förrut sagt att båtsmannen
suttit och ätit ärtor. Och nu förstod vi att Hans
medan han sov middag hade sandt själen åstad till
Karlskrona och denna hade vår uppträtt i Hansgestalt
och tagit reva på hur båtsmannen hade det!

Nu talar vi icke alls om sanningshaten i histo-
rien! En smula mer eller mindre sanning, ändrar på
intet sätt folkets tro och övertygelse, att det verkligen
lät sig göra, att medan kroppen sov eller var i dröla
själen som ett själsländigt väsen kunde som en

lydig tjänare skickas östas långt bort i visst ärende!

Och efter återkomsten märrela vad den sett för kroppens

För en eftertänksams meniskas framställes här ovilkor-
kooligen den frågan: Hur gammal kan denna tro vara?

Och vems har lärt meniskorna sådan galenskap?

Odensläran vidste ^{om} och erkände: Ett liv efter detta. Då
de nåtte bussarne hos Oden brötlades ö slogs om rygarna

samt äto fläsk av galten. Vährimmer om kvällerna

Följaktligen var den övre efter ankomsten till Odens salar
precis likadan som han varit här i lifstiden, med

samma fröjder, begär och njutningar som när livet
var som gynnsammast i lifstiden. Någon särskild

själ som på något sätt skulle utgjort en beståndsdel
av meniskan talas ej om i Odensläran!

Först när Kristendomen infördes, föränterades skillnad
mellan kropp och själ. Men någon klarhet i begreppen

den emellan har aldrig lemnats! Den kristendom

som först förkunnades var: "En auktoritetstro"!

Man skulle tro "Blint": Logik och vetenskap hölls
ängsligt fjerran och den som med detta till hjälp ville
försöka granska läraens innehåll, var håttare och
hotades och utställes i flera århundraden för faran
att brännas på bål! Förhållandet ändrades väl något
till det bättre efter Luthers lära blivit statsreligion

Men skarp etik har hållits efter inläror ända in i vår
tid. Själ fick jag bevis här för under min confirmation
för kyrkoherde Danielsson i Asarum. Under en lektion
hadde jag ojeroheten kritisera ett av hans utläggningar.
Det var på ett här att jag blivit förvisad från confir-
mationen. Jag aktade mig sen för opposition!

När då allmogem ej är vad som förkunnades av dem
som hade till uppgift att undervisa i den nya tron, kunde
få någon klarhet i formulerna, har folket sjödo efter bästa
förmåga sökt få lösning på mysteriet. Att det bland
allmogem och olärdva dock ibland uppstått tänkare som
sökt finna tolkning på livets gåtor, torde väl ingen

sid 5. B

vilja förneka! Det låg så närmast till hands att med ledning av Orusläran tänka sig själen som en, åtminstone delvis självständigt väsen. Tanken har kanske uppstått och spritts från ett centrum. Den kan också ha uppstått på flera ställen. Tanken är icke, och har aldrig varit bunden vid viss person. Ingenting hindrar att samma tankeriktning uppstått på flera ställen fast kanske i en smula olika form. När dessa mötts har en sammanjämföring (= kompromiss) skett och slutresultatet har blivit den här omtalade folktron!

Att munkarna, och sedvare de Lutheriska prästerna haft kännedom om denna tro, är alldeles säkert. Men under såväl enskilda samtal som vid de gamla husförhören, då prästen hade tillfälle att inför en större menighet ge viktiga upplysningar, har jag aldrig hört omtalas att dessa gjort sig möda med att för allmänheten påvisa det oviktiga i deras tros rörande sambandet mellan kropp och själ!

Folketro om själen. (Variation från föregående)

Det berättas om kyrkoherde Murbäck i Östra Blekinge. Om kyrkoherde Nyman i Allenswaryd Småland. m. fl.: Att dessa när de voro i färd med att kasta jord på ett i graven nersatt lik, samt kastade blickken uppåt torngluggen så kunde de se hvarthän den dödes själ tog vägen!

Genom att noggrant iakttaga prestens min, strax efter jordfästningen trodde man sig kunna utläsa vad denne bildat sig för åsigt om den dödes själ. Nyntes presten vara sorgsen och mismodig, så hade säkert den dödes själ hamnat i dödsriket. Visade presten deremot en blid uppsyn troddes själen på väg mot himmarenejder. Att dessa olika uppfattningar omsatta i samtal, samt blöts och stöps man från man, i många fall åstadkom både förargelse och inte så lite skandal tänkte man väl inte så noga på. Men faktum var: Att så ofta blev följden.

sid 1. C

När man sett, eller hört omtalas att lipsquisten rocknat för någon säger man: Han har dött, och menar der = med att kroppens och själens förening dermed upphört.

Det dröjer i allmänhet flera dagar mellan dödsfallet och begravningen. Om vintern, och om den dödes släkt är stor ö vitt spridd kan det dröja en hel vecka. Skulle nu folktron ha rätt så skulle själen vistas hos, eller i närmaste grannskap av den döde ända till den stund då jordfastningen gör rum. Och drar man så ut konsekvenserna till någon som dränkt sig eller på obekant sätt försvinner och aldrig blir begravd, så skulle ju själen på obegränsad tid vara fasthållad vid den döde.

Under mina uppväxtår granskade jag iske problem till botten. Men det dröjde inte många år efter min confirmation förrän jag var på det klara med orimligheten i denna folktron. Och varhelst jag träffade någon som hävade denna tro, utspann sig häftiga dispyter. De kunde ju inte vederlägga mitt genomtänkta

ris 2. 6

?

?

Men å andra sidan voro ännu mina egna begrepp om sambandet mellan kropp & själ så drömmiga och oklara att jag ej med tillräcklig pondus kunde fullt övertyga motståndarna. Tvisten slutar alltid oavgjord.

Långa män ha skrivit dessa nu omtalade prestmäns historia och dervid omtalat denna folkets tro om den såsom ett slags merit, utan att på samma gång göra den minsta ansats att skingra villfarelsen. Det heter: "Man skall mer lyra Gud än människor!" Ingen torde ändå vilja påstå att det kan vara Guds vilja att låta människorna famla i villfarelse!

Det oundvikliga Ödet.

En ansedd bonde i Thorarp av Ararums. A. N. som på gamla dagar överlämnade sin gård till en av sönnerna flyttade till Gungvala station på K-hammns Västlands järnväg byggde där hus och bodde med sin hustru der i några år. Kom så en dag då han i något ärende gick över stationsgården att bli överkörd av tåget och dödad!

Häntolser, som timade 1936 eller 37 berättades för mig av en bonde i Gungvala. En man i 60 års ålder. Och på min fråga om Johan Olsson fallit omkull och ej kunnat resa sig för att undvika katastrofen, fick jag följande oeräntade svar: Nej! Det tycktes som om han gått oiviskt på växelstället, som en blind! Det var säkert hans öve att han skulle få sin död på detta sätt!

Tror ni detta? Ja! bestämt annan förklaring kan jag inte finna. Johan hade bott flera år invid stationsområdet. Han gick över spåren varje dag under alla åren och kände väl till förhållanden. Och det

hade ej någon gång förstått på honom att han som många gamla blivit slö. Nej! det var så utrett!

Föreläsningen hade jag ända sen min barndom hört på och kände jag igen, men väntade inte att finna att denna tro ännu hade några anhängare. Att märka är: Att personer genomgått folkhögskolan samt Lantbruksskolan i Alnarp var nämndeman och suttit med i åtskilliga kommittéer. Borde således stå på ett högre plan i vetandet än vem som helst.

I min ungdom hörde jag detta uttryck ofta! När någon oförmodat råkade i svåra motigheter eller begick något större brott så han eller hon kom i fängelse så hörde jag sägas med beklagande ton: "Stäckans menska! Det var hans öde! Det var så utrett för honom." o. s. v.

Denna tro är säkert en kvarleva från Odenläran. Där talas om ödets tre gudinnor som bestämde människornas öde.

Man hör så ofta sägas: Och sjelo har jag nog sagt så
med: Det är märkvärdigt att gammal inbiten tro
kan förilera så många århundraden. Men i det hela
är det inte märkligt alls. Andra fram till järnvägernas
tid voro både vägar och trafikmedel skrala och anlitas
ej utan i nödfall. Livet och de dagliga förvärfbestyrren
voro ungefär desamma generation efter generation.
Folket levde isolerade i sina byar. Der kände de sig
hemma. De få gånger man besökte köpstäder och be-
vistade marknader kände landsbon sig främmande
för omgifningen. Och de intryck han kunde få av
beröringen med andra satte föga spår. Därför
voro samtalsämnen och omsorgen för de dagliga
sysslorna så gott som desamma från far till son
och så vidare efterhand. Om det varit möjligt att
sammansöra två personer. En från förkristen tid
och en från 1860 talet hade med undantag av de
öfliga religionsbruket. Deras dagliga omsorger och

tankeställning säkert gått i parallella banor!

Erfarenheten har sagt mig detta! När jag besöker folket sis H. 2 i skogsbygden och gör jämförelser mellan deras dagliga vanor och i min barndom så är skillnaden så obetydlig att den knappt märks. Ännu är folket och hjälpsamma mot varandra oberoende av klasshet. Gör bytestjänst med varor sins emellan m.m. Det är att uppleva barndomen då jag vistas där några dagar. Tyvärr kommer bilbefiksen snart att ändra förhållandet.

Derför är det inte så underligt att gamla seder och tankesätt håller sig kvar några århundraden. Etthundra år låter mycket men är i verkligheten just icke så långt. Jag är nu 82 år och jag mår nästan lika bra som det varit i går när jag trillade i Kalvsjön och Far fiskade opp mig och då hade jag upps börjat gå o var bara två år gammal

Om Lipeskåringar.

Meddelarens föräldrar boede från 1863 till 1875 på storbonden Karl Jonassons egor i Jepps Hoka or Ararums socken Denne K. Jonasson hade blott andra barn en son Nils Johan som dog 1868 Under tiden som denne låg lite i en or framkammarna i den store byggingen skulle gårdens underlyrande torparkåringar "enligt påbud or bonden" upfirna sig vid middagstiden en timmas pr sag och gråta eller åtminstone låtras gråta Detta upståg kallades: "Gråta över liket" Och kåringarna kallades: "Lipeskåringar" Under min skolgång hos läraren Karl Lundén i Hoka skolekte kunde hanva, att när han på allvar dömdrade med oss pojkar för några bra fuffens vi hittat på, att någon or flickorva i sin rävsla började gråta Dessa brukade vi sen föranga med att säga: "Du lipa bra! Du drga till Lipeskåring" Företeelsen var långt ifrån allmän. Det var endret or förnämste bönderna i socknarna som bestod

sid 1. E

sig med lyxen att hålla Lipetkåringar. Då Boen. Mansson i Askensmåla. (Askenuss. s. u.) några år ~~se~~ senare dog ifrågasattes att hans underlydande skulle infigna sig o lipa. så blev i alla fall detta inhiberat. Men då storbonden Håken Bengtson. Norra Hoka dog 1860, höllo de till närmare ett tyngotal uppstående torperkåringarna ett sånt herrans oväsen under lipetinnarna att pappersmästaren i Norra Hoka pappersbruk blev förvillad i sin räkning då han skulle uppräga summa som kommit till bruket. Och det var ändå fullt en kilometer mellan gården o bruket. Pappersmästaren berättade så själv. Och om man än kan pruta om på sanningen härav. Så utläser man av meningen bakom ordens samtycket att man förstår att även arbetsfolket började finna dessa tillställningar högst opassande!

Lipetkåringarna björos på trakotering av värdfolket. Kaffe var ännu ej dryck i varvagslag. Men de fingo Niörög, samt efter lipetinnarna, gora, vafflor och pannkakor

Det var icke bara inom Asarums socken Lipegille hölles
Från Jemshög-Kyrkbyttä Hellaryd & Floty socknar, hade
gamle haft likavant att outala. Och min Morner som
var född i Gröntebova-Smaland, berättade att samma
plägsed rått även där. Men överallt har det endast
varit de förmånste bönderna som haft denna plägsed.

Varifrån kom denna sed? Säkertligen icke från våra
hedniske förfäder. Dessa girade sina dödas minne med
minnessånger och gästabud, vår nog icke blev mycket
gråt. Smarare slagsmäl när de blivit rusiga.

Om Judarerna läser vi: att de upphöjde gråt & klagorop
till sina dödas minne. Har verkligen plägseden
Judiskt ursprung har väl våra vikingar lärt bruket
från syd Europa der judar fanns i forntiden. Ty till
vårt land kom judarna först längre fram i tiden.

Det här outalade Lipegillet hos Karl Jonasson
var det sista jag hört outalas i våra orter.